

A photograph of two women in a kitchen setting. The woman on the left, with reddish-brown hair, is smiling and holding a white bowl filled with colorful rice and vegetables. The woman on the right, wearing glasses and a white shawl, is looking down at something in her hands. The background is a blurred kitchen with a white wall and a dark range hood.

SAMFUND OG SPROG SOM REHABILITERING

ERFARINGER FRA ET UDVIKLINGSPROJEKT FOR ETNISCHE MINORITETER MED TRAUMER ELLER SINDSLIDELSE

FORORD

I marts 2006 igangsatte Dansk Flygtningehjælp og Videncenter for tosprogethed og interkulturalitet (UC2) et treårigt udviklingsprojekt med fokus på flygtninge og indvandrere med psykiske lidelser og traumer i socialpsykiatrien og andre rehabiliterende tilbud.

Projektet tog afsæt i, at etniske minoriteter er underrepræsenterede i både socialpsykiatrien og i specialundervisningen. Det formodes på den ene side at være en konsekvens af, at sindslidelse er tabubelagt i mange kulturer, og at målgruppen derfor ikke ønsker at blive associeret med tilbud for sindslidende borgere. Underrepræsentationen formodedes på den anden side også at være en konsekvens af, at mange socialpsykiatriske være- og aktivitetscentre ikke tilbyder aktiviteter, der tager udgangspunkt i etniske minoriteters forudsætninger og behov, eksempelvis for sprogundervisning og kultur- og samfundsforståelse.

Gruppen af etniske minoriteter kan opfattes af sociale tilbud som en ekstra opgave eller som en ekstra udfordring, som kræver særlige tiltag, snarere end som en integreret og naturlig del af en borgergruppe fra det pågældende nærmiljø. Mange medarbejdere anser problematikken om målgruppens begrænsede sprogkunderskab som en afgørende barriere for overhovedet at indgå i tilbuddene, og mange føler sig ikke klædt tilstrækkeligt på til opgaven.

Visionen var at udvikle og tilbyde særlig tilrettelagt sprogundervisning/sprogstøtte til sindslidende og traumatiserede flygtninge og indvandrere samt aktiviteter, der styrker gruppens og den enkeltes kultur- og samfundsforståelse. Formålet var at tiltrække etniske

minoriteter til et tilbud, der oplevedes relevant, og som kunne have karakter af "undervisning" snarere end "socialpsykiatri", derfor kaldes deltagerne i projektet kursister og ikke brugere. Derudover var formålet at øge målgruppens evner til og forudsætninger for at forstå og navigere i det danske samfund, skabe grobund for et større netværk samt mulighed for en mere aktiv hverdag. Samtidig skulle projektet bistå medarbejderne i at udvikle relevante aktiviteter for målgruppen gennem kompetenceudvikling og ved at understøtte samarbejdet mellem eksempelvis socialpsykiatrien og det lokale sprog- eller specialundervisningscenter.

Med dette metodehæfte ønsker vi at videregive de væsentligste erfaringer fra udviklingsprojektet. Hæftet henvender sig primært til medarbejdere i socialpsykiatriske og rehabiliterende tilbud og til de faggrupper, de samarbejder med. Det drejer sig om socialpædagoger, afspændingspædagoger, ergoterapeuter, sproglærere, specialundervisere, socialrådgivere m.fl. Ledere og lokale beslutningstagere vil også have glæde af metodehæftet.

Erfaringerne stammer fra tre meget forskellige institutioner, der igennem tre år har arbejdet målrettet med at udvikle og afprøve tværfaglige aktiviteter, der imødekommer målgruppens forudsætninger og behov. De tre institutioner er det socialpsykiatriske aktivitetscenter Biffen i Brabrand ved Århus, Dansk Flygtningehjælps Center for afklaring og rehabilitering – Hovedstaden samt Kirkens Korshærs Herberg for hjemløse på Nørrebro i København.

God læselyst!

KOLOFON

Udgiver: Center for Udsatte Flygtninge/Dansk Flygtningehjælp og Videncenter for tosprogethed og Interkulturalitet (UC2) i Professionshøjskolen UCC

Tekst: Charlotte Bie, Mette Blauenfeldt og Alice Bonniksen

Maj 2009

Oplag: 1000 stk.

Layout: Steven Leweson, grafisk design

Foto: Lars Svankjær. Fotos er taget i Dansk Flygtningehjælps Center for afklaring og rehabilitering – Hovedstaden og Kirkens Korshærs Herberg i Hillerødgade i foråret 2009

Tryk: Silkeborg Bogtryk

Publikationen fås ved henvendelse til Center for Udsatte Flygtninge/Dansk Flygtningehjælp og Videncenter for tosprogethed og interkulturalitet (UC2)

Publikationen kan endvidere downloades i PDF-format på hjemmesiderne:

www.flygtning.dk/udsatte og www.uc2.dk

INDHOLDSFORTEGNELSE

Sammenfatning.....	6
Markant mange flygtninge lever på gaden.....	9
Kvinder med massive psykiske og sociale problemer.....	11
Et liv tættere på arbejdsmarkedet.....	15
Et liv med sindslidelse og traumer.....	18
Medarbejderen som nøgleperson.....	23
En sprogpædagogisk indsats er også en rehabiliterende indsats.....	27
Brobygning til en bolig, et arbejde eller et andet tilbud.....	31
Tværfagligt samarbejde.....	35
Dilemmaer i arbejdet med etniske minoriteter.....	39

SAMMENFATNING

Flygtninge og indvandrere med psykiske lidelser eller traumer tilhører en af de svageste og mest udsatte grupper i samfundet. I mange år har gruppen været overset i det etablerede system. Det ser vi bl.a. ved, at selv institutioner som socialpsykiatriske væresteder, der ligger i boligområder med en høj koncentration af etniske minoriteter, stadig ikke er lykkedes med at integrere denne gruppe i deres institution. Samtidig har mange tilbud den opfattelse, at hvis målgruppen skal tænkes ind, vil det kræve ekstra ressourcer i form af efteruddannelse, mere og måske en anden personalesammensætning.

Erfaringerne fra udviklingsprojektet "Sprog og Samfund som Rehabilitering" viser, at det ikke er en helt forkert antagelse, at indsatsen kræver noget ekstra:

- Traumer og sindslidelse bevirker ofte en sårbarhed over for relationer til andre mennesker samt en mistillid til både sig selv, andre og omverdenen. Det betyder, at relationsarbejdet står ganske centralt, idet den medarbejder, som en traumatiseret eller psykisk syg flygtning har knyttet tillid til, ofte får en rolle som kulturel brobygger, systemfortolker og bisidder, idet borgeren har brug for støtte i langt flere situationer end etnisk danske borgere.
- Grundlæggende viden om eksilpsykologi, traumatologi, kulturmøde og interkulturel kompetence er væsentlig hos alle medarbejdere i socialpsykiatriske og rehabiliterende tilbud. Det forudsætter lyst og engagement hos medarbejderne at tage denne viden til sig og at udvikle den i daglig praksis.
- Målgruppens ofte begrænsede dansksproglige formåen samt manglende indsigt i dansk kultur- og samfundsforståelse betyder, at det er nødvendigt at imødekomme behovet for at styrke disse dimensio-

ner. Det kræver en særlig faglig viden om sprogtilgængelse og interkulturel pædagogik.

- Kommunikation og samarbejde mellem institutioner og kommunalkontorer er sårbart i forhold til medar-

FAKTA OM PROJEKTET

Udviklingsprojektet hedder "Kultur og samfundsforståelse på dansk for unge og voksne flygtninge og indvandrere i socialpsykiatrien og i andre rehabiliterende tilbud." I daglig tale kaldet "Samfund og Sprog som rehabilitering."

Projektet er finansieret af velfærdsministeriets 15M-pulje fra 2006-2009.

KARAKTERISTIKA FOR MÅLGRUPPEN

I alt har 45 antal flygtninge og indvandrere været omfattet af projektaktiviteter:

- Over 3/5 af kursisterne er mænd.
- Ca. 4/5 er flygtninge.
- Ca. 3/5 har en diagnosticeret lidelse.
- Ca. 1/2 har været udsat for tortur eller fængsling i hjemlandet.
- Kursisterne har i gennemsnit været i DK 8-15 år.
- Ca. 1/8 kan ikke kommunikere på dansk, og ca. 1/2 har brug for tolk på møder.
- Ca. 1/2 er under 40 år.
- Ca. 4/6 lever på kontanthjælp, 1/6 har fået førtidspension, og 1/6 får sygedagpenge, start-hjælp eller har job med løntilskud.

bejderudskiftninger, begrænset tid og ressourcer samt manglende fælles forståelse af behov og indsats. For målgruppen kan det betyde bratte skift og overgange, som ikke planlægges, forberedes eller gennemføres på en måde, så behovet for kontinuitet og tryghed imødekommes, og nederlag eller tilbagefald undgås.

Erfaringerne fra udviklingsprojektet har vist, at det kan lade sig gøre at give psykisk syge og traumatiserede flygtninge og indvandrere flere muligheder i hverdagen. Det kan lade sig gøre at understøtte gruppens sprogtilenelse og samfundskulturelle viden, at bryde isolationen og opbygge netværk samt at styrke mestringsevne og selvhjulpethed. Projektaktiviteterne er blevet gennemført af en række engagerede og fagligt dygtige medarbejdere, der har haft mod på at udvikle og afprøve nye tiltag, heriblandt brugt programteori på både projekt- og kursistniveau. Derigennem har de deltagende medarbejdere styrket deres faglighed og øget samarbejdet på tværs af faggrænserne i det enkelte lokalprojekt.

I dette metodehæfte kan du i de efterfølgende afsnit læse om rehabilitering, relationsarbejde, sprogpædagogiske indsatser, tværfaglighed og brobygning. Sluttelig sættes der fokus på en række dilemmaer, som udviklingsarbejdet har stødt på undervejs.

Med hæftet ønsker vi at inspirere til fortsat faglig udvikling samt at adressere både nogle lokale udfordringer og nogle nationale systemiske udfordringer, som ikke kan løses af medarbejdere, men kræver ledelsesmæssige visioner og politisk vilje til forandring.

I DE NÆSTE TRE AFSNIT præsenteres Kirkens Korshærs Herberg i Hillerødgade, Dansk Flygtningehjælps Center for afklaring og rehabilitering – Hovedstaden samt Århus Kommunes kvindeprojekt Biffen. De tre steder har været med hele vejen gennem udviklingsprojektet og har gjort sig mange erfaringer undervejs. Det er disse erfaringer, der ligger til grund for materialet her, og der vil i resten af hæftet blive refereret til de tre lokalprojekters erfaringer.

MARKANT MANGE FLYGTNINGE LEVER PÅ GADEN

KIRKENS KORSHÆRS HERBERG I HILLERØDGADE: Saban spiser morgenmad sammen med 8-10 andre somaliske og danske mænd i Åben Café-tilbuddet. Han er beboer på Kirkens Korshærs Herberg på Nørrebro i København. Han viser, hvor han flere steder på kroppen har ar efter geværkugler, der stadig sidder i kroppen, og fortæller, at han ofte havde ondt i hovedet, dengang han gik på sprogcenter og måtte gå ud. Han har gået 12 år i skole og har arbejdet som mekaniker og buschauffør. Nu er han blevet hjemløs og bor på herberg, men vil gerne have arbejde og egen bolig. Saban er én af de 23 somaliske beboere, som har fået en særlig pædagogisk indsats på herberget.

Beboerne på Kirkens Korshærs Herberg i Hillerødgade i København er blandt samfundets mest marginaliserede og udstødte grupper; alkoholikere, psykisk syge, narkomaner etc. Herberget er åbent for alle, der er boligløse og har brug for tag over hovedet. Beboerne skal ikke igennem en egentlig visitation, og der er ingen venteliste eller bedømmelse af egnethed. Herberget visiterer på stedet – på gadeplan.

Siden midten af halvfemserne er andelen af beboere med flygtningebaggrund på danske herberger steget markant. I dag er halvdelen af beboerne på herberget i Hillerødgade somaliske mænd. De skiller sig ud fra den danske beboergruppe ved at have utilstrækkelige dansk kundskaber samt mangle basal forståelse af den kultur og det samfund, de nu er en del af.

De somaliske mænd er forholdsvis velfungerende sammenlignet med mange etnisk danske hjemløse. De er måske havnet på gaden efter en skilsmisse, eller fordi de ikke har et netværk, der kan give dem husly. Hovedparten af dem har misbrugsproblemer (khat og/eller alkohol), og mange dør med både psykiske og sociale problemer, heraf er der en del, som lider af følgerne efter traumatiske begivenheder.

UDVIKLINGSPROJEKTET

Inden udviklingsprojektet gik i gang, oplevede medarbejderne på herberget, at de somaliske mænd ofte trak sig ind i sig selv og var svære at få kontakt til. De tog heller ikke selv kontakt til personalet og var generelt svære at nå. På en tidligere bevilling havde herberget projektansat en uddannet lærer med viden om dansk som andetsprog, og da udviklingsprojektet gik i gang, blev der endvidere knyttet en pædagogisk medarbejder (10 timer ugentligt) til indsatsen.

INTET KENDSKAB TIL SYSTEMDANMARK

”Somaliernes udfordring er, at de ikke forstår systemet, og systemet formår ikke at lave tilbud, som passer til dem. Det er muligvis en anden form for undervisningstilbud, der er brug for, og måske også en anden form for støttekontaktperson-ordning. Det virker, som om systemet mangler tid og forståelse i forhold til denne borgergruppe. Der kan være brug for en individuel tilgang.”

Første skridt var at lære gruppen af somaliere at kende; hvorfor bor de på et herberg, hvilke individuelle og fælles behov for aktiviteter og indsatser kan imødekommes, afprøves og udvikles, hvad skal der til for at undgå, at beboere, der har fået egen bolig, vender tilbage til herberget efter yderligere nederlag? Næste skridt var at inddrage de øvrige medarbejdere på herberget i indsatsen, således at viden og kompetencer om målgruppen forankres bredt i personalegruppen. I projektets sidste fase har der været fokus på at styrke samarbejdet med eksterne aktører som f.eks. jobcenter, socialcenter, boligrådgivning m.fl. Det fælles mål er, at udslusningen til egen bolig forløber trygt og sikkert, samt at brobygningen til arbejdsmarkedet og samfundet er langtidsholdbar.

AKTIVITETER AFPRØVET OG UDVIKLET I PROJEKTET

- Individuel sproglig støtte og undervisning i kultur- og samfundsforståelse
- Fælles somalimøder med tolk om relevante emner
- Åben cafe med fælles morgenmad for alle beboere tre gange om ugen
- Ture ud af huset
- Indkøb, madlavning og fællesspisning
- Koordinerende indsats i forhold til eksterne samarbejdspartnere, jobcenter, socialcenter osv.
- Støtte- og bisidderfunktion
- Arbejdsgruppe for personalet.

Erfaringerne med udviklingsarbejdet har været lærerige, og resultaterne er synlige for både medarbejdere og beboere: Generelt opleves færre skænderier, mindre vold, større åbenhed og kontakt mellem beboerne og personalet, mere lyst til samvær, udtalt ønske om sprogstøtte og om hjælp til at forstå systemet, mere målrettet

handling i forhold til egenomsorg, misbrugsbehandling og etablering i egen bolig og på arbejdsmarkedet.

Kirkens Korshær ønsker at videreudvikle viden om og indsatser for hjemløse etniske minoriteter. Blandt andet er der et stort behov for, at herberget udvikler et efterværnstilbud til tidligere beboere for at undgå de tilbagefald, der ofte ses når, udslusningen sker hurtigt, og ansvaret skifter hænder. Herberget har derudover et ønske om at videreudvikle kontaktpersons- og jobformidlingsindsatsen for beboerne.

Kirkens Korshærs Herberg er en privat selvejende institution med driftsoverenskomst med Københavns Kommune, socialforvaltningen. I driftsoverenskomsten indgår ikke den særlige pædagogiske indsats for somaliere, som udviklingsprojektet har været rammen om, hvilket betyder, at herberget lige nu søger om finansiering andetsteds fra.

I løbet af de tre år, projektet har kørt, har resultaterne været slående: Ud af de 23 somaliere, der efter eget ønske har medvirket i projektet, er 10 kommet i egen bolig, heraf er fire tilknyttet arbejdsmarkedet og yderligere tre befinder sig i et botilbud.

KVINDER MED MASSIVE PSYKISKE OG SOCIALE PROBLEMER

BIFFEN I ÅRHUS: Aminah deltager i Biffens tilbud, når hun kan magte det, for hun lider af depression og tager meget medicin. Hun har ofte svært ved at skabe overblik over sin dagligdag, er forvirret og glemmer sine aftaler. I tasken har hun 1000 små sedler og lapper papir med alt det, hun skal huske. Igennem et stykke tid har sproglæreren arbejdet med at lære Aminah at bruge en kalender, hvor hun kan skrive alle de ting ned, hun skal huske. Den kreative medarbejder har trænet med hende, imens de har arbejdet i syværkstedet, og i dag er Aminah stolt over at kunne bruge kalenderen.

Biffen er et aktivitetscenter for sindslidende og personer med psykiske vanskeligheder, som har behov for særlig støtte og aktivering i hverdagen. Stedet ligger i Brabrand tæt på Gellerupparken i Århus. Det er tanken, at samværet med andre og aktiveringen skal bidrage til en meningsfyldt tilværelse, og at brugerne får styrket den sociale og personlige udvikling.

For syv-otte år siden begyndte flere og flere sagsbehandlere at opleve vanskeligheder med at finde "afsætningsmuligheder" for etniske minoriteter med psykiske lidelser til at efterfølge behandlingsindsatsen. Mange kunne ikke leve op til kravet om at kunne klare sig på dansk og umiddelbart være parat til et heldags- eller et halvdags-tilbud. Samtidig oplevede sprogcentrene, at målgruppens forudsætninger for at lære sprog var utilstrækkelige og derfor ikke kunne drage fordel af sprogcentrenes normale undervisningstilbud. Et toårigt integrationsprojekt i Biffen afdækkede i 2004-2006 målgruppens behov og igangsatte nogle metodeudviklingstiltag.

Der viste sig et behov for et særligt tilbud til de kvinder, der i mange år har gået hjemme, og som ikke har ret meget kontakt til det danske samfund grundet psykiske problemer. Mange var ikke blevet systematisk lægeligt udredt, men har ofte både psykiske og somatiske klager.

KVINDERNE BEFINDER SIG I EN GRÅZONE

"Kvinderne lider af depression, er selvmordstruede, har massive sociale problemer og for nogens vedkommende er der vold i hjemmet og ægtemænd, der ikke accepterer skilsmisse. Mange af kvinderne befinder sig i en gråzone. De har kun lidt kontakt med lokalpsykiatrien, men er gået tilbage til egen læge, som ordinerer meget medicin. Nogle har været til samtale i lokalpsykiatrien, men er blevet forskrækkede, fordi venteværelset har været fyldt med mærkelige mennesker, særligt mænd. Ingen har kontakt til lokalpsykiatrien nu - dog har en af dem en bostøtte."

Eftersom kvinderne modtager kontanthjælp, har kommunen behov for et tilbud, der kan afklare kvinderne i forhold til arbejdsmarkedet. Arbejde vurderes ikke at være realistisk for langt de fleste af dem, som kommunen har visiteret til tilbuddet. De befinder sig snarere i matchgruppe 5+ end i de forventede matchgruppe 3 og 4.

Biffen er et kommunalt socialpsykiatrisk aktivitetscenter (§104) under Århus Kommune. Stedet har kapacitet til ca. 60 brugere, hvoraf en tredjedel har etnisk minoritetsbaggrund. Det består af otte værksteds- og aktivitetsgrupper, som er målrettet mennesker med sindslidelse, der har brug for støtte og aktivering i dagligdagen. Biffens satellit for kvinder med etnisk minoritetsbaggrund (kvindeprojektet) deler lokaler med syværkstedet på en selvstændig adresse. Kvindeprojektet er foruden midler fra udviklingsprojektet finansieret gennem puljen Fælles Ansvar 2, som udløber i 2011.

UDVIKLINGSPROJEKTET

Biffen ønskede at afprøve en særlig tilpasset undervisning i dansk og kultur- og samfundsforståelse samt afklarende aktiviteter ift. arbejdsmarkedet. Stedet indgik derfor et samarbejde med Center for specialundervisning for voksne (den tidligere Amtsskole), som leverede lærerkræfter til tilbuddet i form af sprog- og speciallærere. Lærerne har sammen med to socialpædagoger og en kreativ medarbejder fra syværkstedet stået for udvikling og gennemførelse af aktiviteterne.

Det viste sig hurtigt, at de kvinder, der startede i tilbuddet, havde det langt dårligere end først forventet. Aktiviteterne måtte derfor justeres, således at den socialpædagogiske indsats kom til at veje tungere end den specifikke undervisningsindsats. Efter mange år i hjemmet skulle kvinderne nu vænne sig til at være indlæringsparate, og det tog tid at opbygge tryghed og tillid og skabe en platform for læring. Det er særligt indsatsen i denne første fase, som Biffen har arbejdet intensivt med, og medarbejderne har ligeledes arbejdet på at synliggøre de små fremskridt hos kursisterne. Det individuelle fokus har været i centrum, men der arbejdes kontinuerligt med at skabe bro til gruppebaserede aktiviteter.

AKTIVITETER AFPRØVET OG UDVIKLET I PROJEKTET

- Relationsarbejde i form af individuelle støttesamtaler og psykosocial hjælp
- Fællesaktivitet i sofagrupper om morgenen
- Individuel undervisning med fokus på individuel mestring og daglig kommunikation
- Gruppebaserede temaforløb om f.eks. sundhed og kost
- Kreativt syværksted sammen med Biffens etnisk danske kvindelige brugere.

Erfaringerne viser, at rehabiliteringsprocesser tager tid, og at der skal sættes på langsigtede indsatser for gruppen af etniske minoritetskvinder med massive psykiske og sociale problemer. Det er blevet tydeligt, at der bruges al for meget energi og tid i undervisningen på indsatser, som burde være løst af kommunen inden henvisningen. Det gælder eksempelvis kursistens socioøkonomiske situation, der kan være helt ude af balance, og det gælder kursistens helbredsmæssige situation, som ofte ikke er udredt. Det er spild af ressourcer, at et undervisningstilbud skal tackle disse udfordringer, samtidig med at der forventes et læringsfremskridt hos kursisten.

Det er muligt at skabe en platform for læring gennem en tværfaglig indsats, der bygger på socialpædagogik, specialpædagogik og sprogpædagogik. Biffen ønsker at videreudvikle dette fleksible tilbud, der med forskellig vægtning af faglige tilgange og metoder kan tage udgangspunkt i den enkelte kursists behov og forudsætninger. Ligeledes er det hensigten at forankre den tværfaglige viden og erfaringer bredt i to institutioner, som Biffen samarbejder med.

ET LIV TÆTTERE PÅ ARBEJDSMARKEDET

DANSK FLYGTNINGEHJÆLPS CENTER FOR AFKLARING OG REHABILITERING – HOVEDSTADEN: Elham har fået et fleksjob. Det tog tid at afklare jobønske, være i praktik, lære sproget på arbejdspladsen og få skabt de rigtige rammer om fleksjobbet, men det er lykkedes. Forud for ansættelsen ligger flere års rehabiliterende indsatser, fordi Elham hver dag levede med aktive minder om dengang, raketterne ramte familiens hus i Afghanistan, og alle undtagen hende selv blev dræbt. Hun havde problemer med at huske tiden før raketangrebene og problemer med at holde fokus og nærvær i nutiden. Hun blev hele tiden kastet tilbage til raketangrebene. Elham har deltaget i centrets aktiviteter og har fortsat kontakt med centret, da en af medarbejderne fungerer som hendes mentor ift. fastholdelse af fleksjobbet.

Dansk Flygtningehjælps Center for afklaring og rehabilitering – Hovedstaden er et målrettet tilbud til flygtninge, der har oplevet traumatiske begivenheder eller har psykosociale problemstillinger. For de fleste kursister er målet at få afklaret og styrket deres psykiske, sociale og erhvervmæssige kompetencer. Det er kommunernes sagsbehandlere, der henviser til centret. Herefter afholdes en visitationssamtale, hvor kursisten, den henvisende sagsbehandler, centrets socialrådgiver afdækker gensidige forventninger og aftaler individuelle mål for kursisten.

Da centret blev oprettet i 2004 under den daværende arbejdsmarkedslovgivning var kernen i tilbuddet de rehabiliterende aktiviteter. Man ønskede at styrke identitet, netværksdannelse, fysiske og sociale indsatser, sprogtilegnelse samt brobygning til uddannelse og arbejdsmarked. Da en ny arbejdsmarkedslovgivning trådte i kraft i 2006 med overskriften ”En ny chance til alle”, oplevede centret et fokusskift hos de henvisende myndigheder. Nu efterspørger myndighederne i højere grad kortere forløb, der indeholder en målrettet afklaring til arbejdsmarkedet eller pension.

TYPISKE UDFORDRINGER

”Kursistens arbejdsevne er begrænset af hendes dårlige psykiske og fysiske tilstand. Psykisk af dårlig koncentration, svingende hukommelse, lavt selvværd og træthed. Fysisk af skulder-/nakkesmerter, stærk hovedpine og hjertebanken ved angst eller pres. Dertil kommer manglende danskkundskaber, manglende tilknytning til arbejdsmarkedet samt en begrænset forståelse for det danske arbejdsmarked og samfund.”

Centret har løbende arbejdet med at udvikle sit tilbud. Det er centrets erfaring, at rehabilitering er en langvarig proces, men de har også erfaret, at for en del af kursisterne kan fokus på arbejdsmarkedet have en rehabiliterende effekt. Kursistens ressourcer, ønsker og fremskridt er i centrum, og forløb tilpasses individuelt og fleksibelt. Hvor det er muligt, inddrages kursisterne i centrets dagligdag med det formål at gøre brug af de-

res kompetencer, og der skabes mange muligheder for social interaktion gennem gruppeaktiviteter. Hver enkelt kursist støttes til at tage ansvar for eget liv – uanset om det er et liv på eller uden for arbejdsmarkedet.

UDVIKLINGSPROJEKTET

Da udviklingsprojektet for alvor gik i gang i 2007, havde centret allerede nogle års erfaringer med rehabilitering af traumatiserede flygtninge. Centret ønskede at styrke dansktilenelsen i alle centrets aktiviteter, styrke motivationsarbejdet og arbejdsmarkedsaktiviteter for kursister uden stor tilknytning til arbejdsmarkedet samt få støtte til dokumentationsarbejdet.

De primære medarbejdere er dansklæreren, som er frikøbt næsten fuldtid fra Ballerup Sprogcenter, og som indgår i centrets faste normering, en aktivitetsmedarbejder, der senere blev erstattet af en afspændingspædagog, samt lederen, der er uddannet socialrådgiver.

AKTIVITETER

- Relationsarbejde i form af støttende og rådgivende samtaler samt daglig anerkendelse
- Undervisning i dansk og i kultur- og samfundsforståelse
- Fysisk aktivitet, genoptræning, kropsforståelse, stress- og smertemestring
- Netværksarbejde i form af gruppeaktiviteter, fælles fejring og brobygning
- Afdækning af ressourcer og barrierer i forhold til arbejdsmarkedet

- Virksomhedsbesøg, arbejdsprøvning, praktikforløb, mentorordninger mm.
- Værkstedsaktiviteter, f.eks. syning, tegning/maling, it m.m.
- Udflugter ud af huset.

Centret har i projektet haft programteorien som ramme for og redskab til udviklings- og dokumentationsarbejde. Programteorien har styrket det tværfaglige samarbejde mellem faggrupperne og skabt overblik over indsatser og mål for den enkelte kursist. Redskabet har virket godt i statusamtalerne med sagsbehandlerne, fordi det synliggør udfordringerne og det konkrete og målrettede arbejde med den enkelte kursist og viser, hvilke fremskridt der er blevet observeret. Samme respons kommer fra arbejdsgiverne på de steder, hvor kursisterne har været i praktik eller fået ansættelse.

Centret ønsker at videreudvikle viden om og metoder til rehabilitering med et arbejdsmarkedsrettet fokus. I fremtiden vil centret styrke den gruppebaserede indsats og dermed flytte fokus fra den individuelle behandlingsindsats, som har præget området i mange år. Det betyder blandt andet, at der skal kigges med nye øjne på, hvilke tiltag der kan være arbejdsmarkedsforberedende for gruppen af flygtninge med traumer. Erfaringerne viser, at eksempelvis reminiscensarbejde, ture ud af huset og mange praktiske opgaver i forbindelse med sprogtilegnelse fremhæver ressourcer og kan generere energi, hvilket er vigtige platforme at bygge videre på.

Center for afklaring og rehabilitering - Hovedstaden er en selvejende institution under Dansk Flygtningehjælp. Kursister henvises primært fra Københavns omegnskommuner, og centret har et bredt samarbejde med virksomheder, kommunale sagsbehandlere, tolke og støttepersoner, privatpraktiserende behandlere, praktiserende læger samt kommunale og regionale behandlingscentre.

ET LIV MED SINDSLIDELSE OG TRAUMER

Størstedelen af de borgere, som har været omfattet af projektaktiviteterne, har flygtningebaggrund. Det gælder både de hjemløse somaliere, kursisterne i Herlev og til dels kvinderne i Biffen, hvoraf en del dog har indvandrerbaggrund. Hos borgerne ses lidelser som skizofreni, psykoser og depression, men den absolut primære sindslidelse har været symptomer på posttraumatisk stressforstyrrelse (PTSD) i større eller mindre udstrækning.

Mange flygtninge lever med voldsomme oplevelser af krig, overgreb, lemlæstelse, fængsling, tortur, ydmygelser, forfølgelse, flugt, adskillelse fra eller tab af familie-medlemmer m.m. De vil ofte opleve reaktioner herpå i de første år i Danmark, men reaktionerne kan også være kapslet ind i en årrække og først udløses et godt stykke tid efter, at kursisten har etableret sig i samfundet.

HVAD SKER DER MED MENNESKER MED TRAUMER?

Hvad enten reaktionerne kommer hurtigt eller senere udløses af stress, en krise, en ulykke eller måske af en harmløs begivenhed, der vækker minder, så er det ofte hele mennesket, der rammes:

FYSISK: Kroppen kan være i et konstant øget alarmberedskab, hvilket kommer til udtryk i rastløshed, uro og opfarehed. Kroniske eller diffuse smerter efter tortur eller anden lemlæstelse kan udgøre væsentlige begrænsninger af den fysiske formåen og resultere i en fremmedgørelse af egen krop.

KOGNITIVT: Tvangstanker, flashbacks (hallucinationer) og mareridt kan have invaderende karakter både i søvnen og i vågen tilstand og betyde, at de traumatiske begivenheder ufrivilligt opleves igen og igen og kan

gøre det svært at skelne mellem fortid og nutid samt resultere i søvnløshed.

NEUROBIOLOGISK: Hvis hjernen er udsat for lang tids påvirkning af stresshormonerne kortisol og adrenalin, kan det få karakter af forgiftning og resultere i celledød og nedbrydning af synaptiske forbindelser. Det kan give problemer med koncentration, hukommelse og indlæring.

EMOTIONELT: Overvældende følelser af angst, vrede, sorg, skyld og skam kan resultere i opfarehed, vredesudbrud, irritabilitet, passivitet, tilbagetrukkenhed, nedsat evne til empati, problemer med at bevare og indgå i nære relationer.

EKSISTENTIELT: Mange har mistet tilliden og troen på sig selv, deres medmennesker og omverdenen og kan have svært ved at kende sig selv. Det kan resultere i fremmedgørelse, meningsløshed, opgiveness og manglende fremtidsvisioner, energi og handlekraft.

HVAD SKAL DER TIL FOR AT KOMME SIG?

Der er brug for mere end en enstreget sundhedsfaglig behandling, da der er mange dimensioner af det traumatiserede menneskeliv, der skal støttes, genetableres og genoprettes. Mange fagfolk vil mene, at man ikke kan helbrede traumer helt, men at man kan hjælpe mennesker til at blive bedre i stand til at leve med de oplevelser, de har haft, og til at mestre de udfordringer, de lever med.

En tværfaglig rehabiliteringsindsats er optimal for denne gruppe af borgere, hvilket betyder, at indsatsen af både sundhedsfaglig, socialfaglig og pædagogisk karakter ideelt set bør gå hånd i hånd.

Såfremt de forskellige faglige indsatser ikke tilbydes under samme tag men forskellige steder i systemet, vil det være vigtigt for borgeren at have en kontaktperson eller koordinator, der sikrer overblik over indsatserne, og som understøtter, at det tværfaglige samarbejde har fælles retning og mål. Hvis dette ikke sker, kan borgeren opleve at være genstand for indsatser, der spænder ben for hinanden og dermed forlænger rehabiliteringen.

EMPOWERMENT I INDSATSERNE

Overordnet kan man sige, at rehabilitering er ensbetydende med empowerment, både fysisk, psykisk, socialt og arbejdsmæssigt. Begrebet udtrykker både det at få/tage magten over eget liv, at mobilisere ressourcer, at få mulighed for at handle selv. Empowerment skal ikke ses som en konkret metode, men snarere som både en proces og et produkt. Som strategi stræber empowerment efter forandring, større social retfærdighed og mere lighed i sundhed.

Empowerment er kendetegnet ved, at man vælger en ressource-tilgang og ikke en mangeltilgang. Det betyder, at man som professionel er villig til at lade sin ekspertrolle - og dermed sin magtposition - træde i baggrunden. I stedet griber man de muligheder, forslag, ønsker og interesser, som kursisterne udtrykker. Opgaven for medarbejderne bliver derfor at skabe rammer og muligheder, der giver kursisten de bedste betingelser for at udvikle egen handlekraft og indflydelse på eget liv og dermed få en fornemmelse af kontrol og meningsfuldhed.

OPLEVELSEN AF SAMMENHÆNG

Den medicinske sociolog Aaron Antonovsky har undersøgt modstandskraft og mestringsstrategier hos

overlevere fra de nazistiske koncentrationslejre. Han fandt, at trods de ubærlige oplevelser, klarede nogle sig godt i livet. Årsagen var, at de havde en stærk oplevelse af sammenhæng. At have en stærk "Oplevelse af Sammenhæng", betyder for Antonovskiy, at tre centrale elementer er på plads:

- Begribelighed (at man forstår, hvad der sker i og omkring en)
- Håndterbarhed (at man kan handle - også i svære situationer ved brug af egne og andres ressourcer)
- Meningsfuldhed (at det har værdi og betydning at involvere og engagere sig i livets medgang og modgang).

For mennesker, der har oplevet svært integrerbare traumatiske begivenheder under krig, kan det være en udfordring at skabe begribelighed, håndterbarhed og meningsfuldhed i den fortid, der knytter sig til disse

SPØRGSMÅL TIL OVERVEJELSE

Som pædagogisk eller socialfaglig medarbejder er det vigtigt at spørge sig selv: Hvilke emner er relevante at arbejde med? Hvordan gøres regler og muligheder inden for disse emner begribelige for borgerne? Hvordan gøres borgernes ressourcer håndterbare? Hvordan støtter jeg op om aktiviteter, der fremmer meningsfuldhed og sammenhæng i borgerens liv? En sådan indsats styrker ikke blot integrationen, men er en væsentlig forebyggende faktor i forhold til borgerens mentale sundhed.

oplevelser. Socialfaglige og pædagogiske indsatser kan dog med fordel tilrettelægges omkring reminscensforløb (dvs. mindearbejde, der relaterer sig til tiden forud for eller efterfølgende de traumatiske begivenheder), samt identitetsstyrkende aktiviteter, der knytter bånd mellem det, der var engang, og det, der er i dag.

SOCIALE RELATIONER HELEL

Psykiater Judith Hermann understreger, at traumer isolerer (gennem tab og brud), men at gruppen genskaber en følelse af at høre til (i et fællesskab, i nære relationer og gennem et tilhørsforhold). Hun peger på, at solidariteten i en gruppe yder den stærkeste beskyttelse mod angst og fortvivelse.

En væsentlig indsats for en pædagogisk eller socialfaglig medarbejder er derfor at arbejde målrettet med at etablere, genskabe og fastholde relationer for den enkelte borger. I det arbejde er medarbejderen selv en nøgleperson, som kan skabe en anerkendende, vedholdende og tillidsfuld relation til den enkelte borger. I udviklingsprojektet har der været arbejdet med tre former for relationer:

- Relationsarbejde (medarbejderen som betydningsfuld anden og stedfortrædende håb)
- Gruppeaktiviteter (mulighed for spejling, rolleskift, aktivering af fællesskabets ressourcer)
- Netværksopbygning (forbindelse til et hverdags- og samfundsliv).

Når man arbejder med etniske minoriteter er der ekstra grund til at reflektere over, hvilke aktiviteter og metoder der virker inkluderende eller ekskluderende på fællesskabet. Hvis kursisterne ikke behersker et veludviklet

dansk sprog, kan der opstå kommunikative barrierer i forsøget på at etablere fællesskab. Hvis aktiviteter og metoder forudsætter en forforståelse af hjælpesystemet og velfærdssamfundets principper og opbygning, kan det være videnskæssige barrierer, der skal tages højde for i gruppe- og netværksaktiviteter.

NETVÆRKSÅKTIVITETER OG ARBEJDSMARKEDET

Forsker Jessica Carlsson har i sin undersøgelse af torturoverlevende på RCT vist, at svær psykisk belastning og påvirkning af livskvaliteten varer ved mange år efter de traumatiske begivenheder og efter ankomsten til Danmark. Hendes undersøgelse viser også, at de faktorer, der er tæt associeret med et dårligere psykisk helbred og lavere livskvalitet, er at have været udsat for tortur, at være uden beskæftigelse og have få sociale kontakter.

RAMMEN OM GRUPPEÅKTIVITETER

Som pædagogisk eller socialfaglig medarbejder kan man spørge: Hvordan skabes der mange gruppechancer? Hvilke gruppesammenhænge er borgeren fortrolig med? Er det eksempelvis kønsopdelte gruppesammenhænge? Hvilke aktiviteter er borgeren vant til foregår i et fællesskab? Hvilke fælles interesser eller fælles behov kan danne ramme om gruppe- og netværksaktiviteter?

At arbejde gruppeorienteret fordrer et godt kunds-kendskab og en god fornemmelse af den enkeltes behov og forudsætninger. Ligeledes er viden om og erfaring med gruppedynamiske metoder en væsentlig kompetence hos medarbejderne.

DIAGNOSEN PTSD

PTSD er en forkortelse for Post Traumatic Stress Disorder, der almindeligvis oversættes som posttraumatisk stressforstyrrelse. Diagnosen blev optaget i den amerikanske psykiatriske diagnoseliste i 1980. Almindeligvis skønner vi, at omkring 30 procent af flygtningene i Danmark er traumatiserede, men de seneste års stramninger af asyllovgivningen betyder, at procentdelen højst sandsynligt er højere hos de flygtninge, der er kommet til Danmark indenfor de seneste år. Læs mere her: www.traume.dk

Jessica Carlsson konkluderer på baggrund af undersøgelsens resultater, at der er et behov for at undersøge og udvikle tilbud til traumatiserede flygtninge, hvor aspekter som beskæftigelse og sociale kontakter så vidt muligt bør inkorporeres.

LÆS MERE HER

- Andersen, Brok og Mathiasen; Empowerment på dansk, Dafolo, 2000.
- Aaron Antonovsky; Helbredets mysterium, Hans Reitzels Forlag, 2000.
- Judith Hermann; I voldens kølvand: psykiske traumer og deres heling, Hans Reitzels Forlag, 1995.
- Jessica M. Carlsson; Mental health and health-related quality of life in tortured refugees. Københavns Universitet, 2005.

MEDARBEJDEREN SOM NØGLEPERSON

”Jeg har aldrig arbejdet på en psykiatrisk afdeling, men jeg tillader mig nogle gange at sige, at dette arbejde er lige så hårdt. Det er en meget belastet gruppe borgere, vi har med at gøre, og vi har ikke et skrivebord imellem os – det er relationsarbejde, vi laver. Det kræver engagement og en vis form for realitetssans i forhold til målgruppen. Vi kan ikke ringe til et vikarbureau, når en medarbejder er syg, for det kræver noget særligt at arbejde med traumatiserede mennesker, så foretrækker jeg hellere, at vi er underbemandede med kolleger, der fungerer i arbejdet.” Socialrådgiver

Flygtninge og indvandrere med psykiske lidelser eller traumer kan ofte have svært ved at etablere, vedligeholde og udvikle relationer med andre mennesker. Manglende tryk-
hed, tillid og selvværd spænder ben for evnen og modet til at turde engagere sig i andre mennesker. Dertil kommer en ofte ændret selvopfattelse og en ændret adfærd som følge af lidelsen. At etablere en stabil og tillidsfuld kontakt og relation til kursisten tager tid og kræver tålmodighed. Når det lykkes, kommer medarbejderen ofte til at fungere som en central nøgleperson for kursisten.

Det væsentlige i relationsarbejdet er forståelsen af, at en god relation mellem den professionelle og borgeren har betydning for processen med at komme sig og udvikle sig. Som professionel bruger man sin viden om menneskers adfærd og behov, sin interesse, sin empati og sin rummelighed til at møde og anerkende kursisten, der hvor han eller hun er. Man bruger sin faglige handlekraft til at skabe rammer og muligheder for at udvikle en relation, der bygger på dialog, respekt og ligeværd.

INDSTILLING OG HANDLINGER

Relationsarbejde har i udviklingsprojektet både været forstået som nogle konkrete handlinger og aktiviteter, der styrker relationen mellem medarbejder og kursist, men også som en generel positiv og ligeværdig indstilling til

den enkelte kursist. Forståelsen af relationsarbejde ligger ofte implicit i det arbejde, man udfører i socialpsykiatrien og i rehabiliterende tilbud, men der kan være forskelle i en medarbejdergruppe på, hvad man konkret betragter som sin rolle, ansvar og opgave. Det kan derfor være en interessant øvelse at skabe et fælles overblik over, hvad der indgår i relationsarbejdet i lige netop dette tilbud. Det giver mulighed for faglig refleksion og udvikling og styrker den fælles forståelse af tilbuddets metoder og visioner.

En tværfaglig metode, som projekterne har afprøvet, er at udarbejde en programteori på relationsarbejdet. I en programteori udvælges en indsats, som beskrives i et skema med en kolonne for komponenter, aktiviteter, samt kortsigtede og langsigtede mål. Medarbejderne forsøger at indkredse, hvilke komponenter der indgår i en bestemt indsats samt hvilke aktiviteter, der konkret skal udføres for at indsatsen gennemføres bedst muligt. Yderligere beskrives hvilke mål medarbejderne forventer, at aktiviteterne leder hen imod. Medarbejderne har oplevet en styrket fælles faglig forståelse ved at arbejde med programteorien.

En anerkendende tilgang tilbyder nye fokusområder for medarbejdere. Tidligere søgte man faglig udvikling gennem problemidentifikation, årsagsanalyse, løsningsmuligheder og handleplan. I det anerkendende tiltag

UDDRAG AF EN HANDLINGSRETTET PROGRAMTEORI FOR RELATIONSARBEJDERE

RELATIONSARBEJDE	AKTIVITETER	KORTSIGTEDE MÅL	LANGSIGTEDE MÅL
- Tydelige "regler" for den daglige omgangsform	- At sige goddag - At sige farvel - Opsøgende telefonisk kontakt ved fravær - Kontakt ved indlæggelse/sygdom	- At den enkelte føler sig velkommen, uundværlig, og at det er vigtigt at komme her - At træne arbejdspladskultur - at omgås kolleger	- At kunne begå sig på en dansk arbejdsplads
- Inddrage hele kursistens liv inkl. familielivet	- Fælles frokost hver dag - Fejre kursisternes fødselsdag - Ekskursioner ud af huset - Markere religiøse højtider - Familiearrangementer fire gange årligt	- At skabe netværk blandt kursisterne - At have fællesskab med andre, der er i samme situation/har samme behov som en selv	- Styrket evne til at indgå i og fastholde sociale netværk
- Tæt samarbejde mellem medarbejder og kursist	- At personalet opholder sig i og bruger fælleslokaler, være opsøgende i rygerummet - Fælles rengøringsdage - Personalet tager med ud på arbejdspladsen	- Relationen til medarbejderne på centret skal bære det videre arbejde	- Fællesskabsfølelse og ejerskab til huset her
- Synliggørelse ifm. opnåelse af mål for den enkelte	- Fejre, når en kursist kommer i job/uddannelse - Tage afsked, når nogen stopper - inkl. gave - Invitere arbejdsgivere ind til fest, f.eks. ved ansættelser - Synliggøre igangværende forløb med billeder slået op på væggen, mapper med billeder	- Motivation til selv at stile mod praktik/arbejde	- Anerkendelse - Succeser bliver synliggjort

søger man faglig udvikling gennem identifikation af det vellykkede og værdifulde. Man forsøger at skabe billeder af en ønsket fremtid og igangsætte processer, der leder hen til fremtidsbilledet.

En god relation kan bidrage på afgørende vis til håb og mod hos kursisten. Nogle medarbejdere er mere bevid-

ste end andre om, hvordan de selv er i relationen. Det kan virke såre banalt, når man forsøger at tydeliggøre, hvordan man helt konkret kan vise imødekommenhed, forståelse, accept og anerkendelse. På den anden side kan det bidrage til at skabe klarhed over, hvad der forventes, og hvad der eventuelt er brug for i forhold til faglig og personlig medarbejderudvikling.

UDDRAG AF PROGRAMTEORI MED FOKUS PÅ INDSTILLING

KOMPONENT	AKTIVITET	KORTSIGTEDE MÅL	LANGSIGTEDE MÅL
RELATIONS- OG MOTIVATIONS-ARBEJDE	<ul style="list-style-type: none"> - Være opsøgende (tage ansvar i forhold til at få skabt en kontakt) - Være aktivt lyttende (hensigten bag) - Have forståelse for sprogforskelle (bliv ikke irriteret, udvis forståelse og hjælp evt. kursisten på vej) - Fokus på kursisternes egen vilje og motivation - Anerkendelse, fokus på det, der virker - Vise lyst til samvær/planlægning af aktiviteter - Være tydelig i udmeldinger - det kan jeg hjælpe med, det kan jeg ikke hjælpe med 	<ul style="list-style-type: none"> - Som medarbejder at blive mere bevidst omkring vigtigheden af "den gode relation" i arbejdet med traumatiserede flygtninge (tillid som centralt begreb) 	<ul style="list-style-type: none"> - Som medarbejder at blive mere bevidst omkring egen rolle i arbejdet med traumatiserede (grundet større viden om området) - Større teoretisk viden i henhold til relationsarbejde - Beboerne bliver mødt med større forståelse (blandt andet i forhold til evt. sprogforskelle)

MEDARBEJDERNES KOMPETENCER

Arbejdet med flygtninge og indvandrere med psykiske lidelser og traumer stiller krav til medarbejdernes faglige og personlige kvalifikationer. Det er medarbejderens opgave og ansvar at have overblikket og se to skridt ud i fremtiden, så der ikke opstår uoverskuelige overraskelser for kursisten. Medarbejderen skal have overskuddet til at reflektere, se nye muligheder, vurdere og handle. Det kræver en vis selvindsigt og robusthed til arbejdet, for man bruger sig selv som redskab til at skabe forbedring hos kursisten. Ligesom alle andre redskaber skal vedligeholdes og forbedres, så er det også vigtigt, at man som medarbejder får mulighed for faglig og personlig udvikling og sparring. Passer man ikke på redskabet, risikerer man, at det bliver sløvt, rustent eller falder fra hinanden.

Netop i arbejdet med sindslidende og traumatiserede mennesker udsættes medarbejderne konstant for massive fysiske, psykiske og følelsesmæssige påvirkninger, der uden adressering kan medføre følelsesmæssig overinvolvering eller tilbagetrækning, udbrændthed eller sekundær traumatisering. Derfor kan det ikke understreges nok, hvilken betydning teamsparring, supervision, faglige kurser og efteruddannelse, praktisk træning og ledelsesopbakning har. Forebyggelse kan forhindre, at medarbejdere brænder ud og mister det personlige engagement, der ofte kendetegner dem, der arbejder i det socialfaglige og pædagogiske felt.

”For mig består de faglige kompetencer i både at have viden om og indsigt i det biologiske/fysiologiske og i det pædagogiske/psykologiske. Det er kombinationen af viden om, hvordan ar på sjælen kan afspejles i kroppen, der er afspændingspædagogens spidskompetencer. De personlige kompetencer er at være menneske, at turde gå ind i den intime, følelsesmæssige zone, at kunne rumme mennesker, der har det svært, rumme fortællingerne om traumerne, hvis det er det, der er brug for, at stille sig til rådighed som menneske, at være til stede og nærværende i kontakten.”

Afspændingspædagog

LÆS MERE HER:

Marit Borg og Alain Topor; Virksomme relasjoner – Om bedringsprocesser ved alvorlige psykiske lidelser, Kommuneforlaget, 2003.

Rene Kristensen (red.); Fantastiske forbindelser – relationer i undervisning og læringssamvær, Dafolo, 2006.

Susanne Bang; Rørt, ramt og rystet – Supervision og den sårede hjælper, Socialpædagogisk Bibliotek, 2003.

Socialpsykiatri 2008, nr. 2, Tema: Relationer.

EN SPROGPÆDAGOGISK INDSATS ER OGSÅ EN REHABILITERENDE INDSATS

”Jeg ønsker at blive god til at skrive på dansk og blive bedre på dansk. Det interesserer mig meget. Men jeg har det utrolig svært med at huske. Jeg spørger hele tiden læreren om, hvad ord betyder. Jeg kan bedst lære dansk ved at se på billeder, nogle bøger med billeder, hvor der også står forklaringer. Vi har nogle eksempler på væggene og også nogle spil, vi spiller med billeder og tekst.” Kursist

Kendetegnende for mange af kursisterne er de dansksproglige udfordringer og en mere eller mindre begrænset viden om, hvordan det danske samfund er organiseret. Indlæringsevnen er ofte påvirket af traumer eller medicin, så kursisters evne til opmærksomhed, koncentration og til at huske er nedsat. Mange har svært ved at indgå i større gruppesammenhænge, og erfaringerne fortæller, at individuel støtte eller aktiviteter i mindre grupper ser ud til at fungere bedst for disse kursister.

MÅLENE ER MANGE

Sprogpædagogiske aktiviteter kan være en god ramme om et samvær, der har flere forskellige mål. Aktiviteterne er ikke nødvendigvis tilrettelagt sådan, at den testbare sproglige progression er i fokus, men kan også have rehabiliterende mål for øje. Den sprogpædagogiske indsats handler således ikke kun om ordforråd, grammatik og korrekt udtale, men om at styrke kursisters oplevelse af sammenhæng i hverdagen gennem en øget evne til at begribe, håndtere og skabe mening i deres eget liv. Det er centralt at arbejde med kursisters selvtillid til selv at turde handle, hvilket naturligvis betyder at tilegne sig danske sprog handlinger, der gør det muligt at få kontrol og magt over sit eget liv.

MOTIVATION, RUM OG MULIGHED FOR LÆRING

Erfaringerne fra projektet viser, at det kan tage lang tid for kursister at finde sig til rette med at skulle lære igen. Forud for dette skal der ofte en ihærdig indsats til i forhold til at skabe en fornemmelse af tryghed og sikkerhed for kursisten, for andre er det forestillingen og håbet om at kunne lære noget nyt, som skal genetableres. Nogle kursisters fremmøde er meget ustabil, eller de kommer på forskellige dage i ugen, og det betyder, at såfremt der tilrettelægges undervisning i form af gruppeaktiviteter, så skal hver session være afsluttet, da læreren ikke kan være sikker på, hvem der

Sprogpædagogiske aktiviteter kan have:

- Sproglige funktionsmål (at opnå større sproglig selvhjulpethed)
- Psykosociale mål (at opbygge tillid/selvtillid, selvsindsigt, relationer og netværk)
- Rehabiliterende mål (at få skabt sammenhæng og mening i fortid, nutid og fremtid)
- Videnskæssige og handlekæssige mål (at opnå bedre kultur- og samfundsforståelse)
- Anerkendende mål (at spejle kursisterne, der hvor de er, og anerkende dem for det de kan).

er til stede næste gang. Det stiller krav til læreren om fleksibilitet, omskiftelighed og faglig kreativitet. Sprogstøtten foregår også ude i byen, hvor sprog og handling kan knyttes sammen, og hvor kursisterne har brug for at mestre det svære danske sprog.

INDIVIDUEL STØTTE

I herberget undervises kursisterne enkeltvis. I starten troede hverken lærer eller leder, at beboerne var særligt motiverede for undervisning, og overvejede derfor, om de skulle prøve at bestikke dem med cigaretter for overhovedet at få dem til at møde op. Det viste sig dog slet ikke at være et problem! I løbet af den første måned var der 10 beboere, overvejende somaliere og en enkelt iraker, der gerne ville blive bedre til dansk.

”Når vi arbejder med sproget, giver det mulighed for at komme tættere på den enkelte, samtidig med at kursisterne får mulighed for at eksperimentere med sproget. Jeg har ikke mødt nogen, der ikke vil lære dansk, hvis de kan komme til det.” Lærer.

Én af beboerne deltager i et temaforløb omkring styrketræningen i fitnesscentret. Inden træningen øver læreren og kursisten ordforrådet om krop, højde og vægt og træner vendinger, der relaterer sig til, hvordan det føles at lave øvelser og gå til træning. De tager sammen til træning og øver dansk, mens de sidder på hver sin kondicykel og følges hjem bagefter. Efterhånden som beboeren føler sig tryk ved selv at tage i fitnesscentret, tager han alene af sted.

ET FÆLLES TREDJE

Både i Biffen, på herberget og på centret i Herlev er gruppeaktiviteterne ofte tilrettelagt om ”et fælles tredje”

i form af en praktisk opgave, gymnastik, en leg eller lignende. Det fælles tredje er betegnelsen for et tema eller en aktivitet, der flytter fokus væk fra den enkelte kursists egne her og nu-problemer og over på noget, som kan engagere kursisterne i fællesskab. Det kan være et tema som kost og sundhed, hvor danske ord og vendinger introduceres og kobles sammen med praktiske aktiviteter som madlavning, bading, gymnastik og ture ud af huset. Det er vigtigt, at aktiviteterne har direkte relevans til kursistens liv, kan bruges i dagligdagen og opleves som meningsfyldte for den enkelte.

REMINISCENS

I Herlev har læreren lavet reminiscensspil og øvelser, hvor det går ud på at fortælle om (ikke-traumatiske) barndoms minder. I et spil trækker kursisterne på skift et kort med et spørgsmål, f.eks.: Hvad groede der på markerne, der hvor du voksede op? Hvornår høster man i dit hjemland? Fortæl om en grøntsag, du godt kan lide. Derved åbnes for en verden, hvor en stor del

Begrænsede dansksproglige kompetencer og viden om samfundet kan udgøre en kolossal barriere for den enkelte kursist, der befinder sig i et land, hvor al form for socialt hjælpearbejde er sat i system. Ofte er der ikke afsat tid hos sagsbehandlere, praktiserende læger, jobkonsulenter og ydelseskontorer til at forklare, hvilke grundlæggende forståelser og logikker om rettigheder og forpligtelser, der ligger til grund herfor, og hvordan man bedst kan navigere i det.

af kursisternes identitet og ressourcer ligger gemt, hvor de er eksperter på eget liv, og hvor der er gode muligheder for at skabe sammenhæng mellem før og nu. Fortællingerne vækker lignende minder hos de andre kursister, som kan deles i gruppen, og det at blive lyttet til og anerkendt for sit bidrag styrker rehabiliteringen, samtidig med at det danske sprog trænes.

FOKUS- OG STEMNINGSSKIFT

Undertiden fylder kursisternes klager over fysiske og psykiske smerter meget i hverdagen. Det kan være overvældende for medarbejderne og til tider svært at rumme graden af kursisternes lidelser. Det er også svært som professionel at have det svært med det. Nogle gange er det nødvendigt med et fokusskift, hvis klagerne har taget overhånd. Der er eksempelvis gode erfaringer med at indføre 5-10 minutters "brokkasse" eller "læs af-session" i starten af en aktivitet, hvor det er i orden at klage over alt det, som er svært, hvorefter kursisterne så må samle sig og skifte fokus til aktiviteten. En anden god erfaring er at lave en plus/minusoversigt på tavlen, hvor de aktuelle klager noteres på minussiden, og hvor læreren eller medarbejderen efterfølgende spørger de ting, som kursisterne ønsker noteret på plussiden for derved at skabe balance for kursisten. Også her er der dansksproglig læring at hente.

ALLE MEDARBEJDERE KAN BIDRAGE

Man behøver ikke at være uddannet dansklærer for at kunne støtte op om kursisternes sprogtilegnelse, men det kan være til stor gavn at få nogle konkrete anvisninger på, hvordan man bedst kan bidrage hertil, hvis man ikke er uddannet sproglærer. På herberget har dansklæreren undervist de øvrige medarbejdere i, hvordan de kan fremhæve og synliggøre sproget i de

Sproglærerens faglighed er et væsentligt bidrag til det psykosociale arbejde med psykisk syge og traumatiserede flygtninge og indvandrere. En sproglærer er ofte god til at forstå indhold bag om en mangelfuld kommunikation. Dertil kommer, at sproglæreren kender vigtigheden af at trække på og anerkende alle de sproglige ressourcer, som kursisten besidder (modersmål eller kendskab til flere sprog) i forsøget på at skabe dialog og motivation. Det er et rigtig godt grundlag for en god relation og kan være en betydningsfuld basis for at kursisten føler sig tilstrækkelig tryk til at ytre sig og at indgå i samspil med andre.

daglige aktiviteter, hvordan det hjælper at fokusere på ét budskab ad gangen, samt vigtigheden af at udvise tålmodighed og forståelse for kursistens dansksproglige begrænsninger. I Herlev har afspændingspædagogen deltaget i sprogundervisningen sammen med dansklæreren og har derigennem opnået viden om, hvordan hun kan støtte kursisterne sprogligt. Den faglige vidensdeling er et vigtigt element i den sprogpædagogiske indsats.

LÆS MERE HER:

Undervisning af traumatiserede flygtninge og indvandrere – Dansk som andetsprog med rehabiliterende perspektiv, Integrationsministeriet, 2005.

Grethe Bech; Spor i tiden, SynerGAIA i samarbejde med Special-pædagogisk forlag, 2008.

BROBYGNING TIL EN BOLIG, ET ARBEJDE ELLER ET ANDET TILBUD

”Læreren har givet mig nogle sproglige fif. F.eks. kunne jeg godt finde på at spørge kursisten: Har du tjekket minibaren på værelse 101? Så svarede hun bare ja, men jeg kunne ikke være sikker på, om hun havde forstået mit spørgsmål. Læreren sagde, at jeg i stedet kunne spørge kursisten således: Værelse 101? Minibaren? Har du tjekket den? Så ville kursisten have lettere ved at spore sig ind på, hvad det var, jeg gerne ville vide. Og det er rigtigt. Men det tager også tid for mig at skulle formulere mig anderledes til hende, for jeg skal hele tiden huske, at rækkefølgen i hendes instruktioner helst skal være omvendt.” Oldfrue på Herløv Kro

Mange af de kursister, der har deltaget i projektet, har enten skullet gennem en rehabiliterings- og opkvalificeringsfase eller en afklaringsfase med henblik på egen bolig, arbejdsmarkedet eller pension. Det betyder, at kursisterne på et tidspunkt skal videre til et andet tilbud eller situation, når de slutter deres dagligdag på herberget, i Biffen eller på centret i Herlev.

Flygtninge med sindslidelse og traumer kan ofte føle sig meget utrygge og angste ved overgange fra en kendt situation til en ukendt situation. Derfor fordrer brobygning en tidlig inddragelse af samarbejdspartnere, nøje planlægning og forberedelse, samt vedholdenhed og stabilitet i relationen mellem medarbejder og borger, indtil borgeren er solidt forankret i den nye situation.

MØDET MED ANDRE KURSISTER

Selv et lille skift kan for mange virke angstfremkaldende og u håndterbart. Erfaringerne fra Biffen viser, at flere kursister har svært ved at turde deltage i syværkstedet, førend de er blevet helt trygge ved sprogundervisningen og den psykosociale støtte fra den pædagogiske omsorgsmedarbejder. I syværkstedet kommer andre sindslidende kvinder, herunder etnisk danske kvinder, og det betyder nye og uforudsigelige relationer, som det tager tid at blive tryk ved.

Det kan virke som blot en lille forhindring, men det er et stort skridt for kvinderne at overvinde denne barriere og turde deltage på lige fod med de andre. Vejen dertil er trinvis med små introduktioner over tid, hvor omsorgsmedarbejder eller sprog lærer deltager i syværkstedet sammen med den kreative medarbejder. I starten mødes kvinderne om fælles kagespisning en gang om ugen eller til fejring af en fødselsdag eller højtid. Efterhånden skabes fundamentet og broen mellem de forskellige aktiviteter og tilbud i Biffen, og kvinderne finder trykthed og tillid i en hverdag, der har udvidet sig en smule.

PRAKTIK OG MENTORORDNING

I Dansk Flygtningehjælper Center for afklaring og rehabilitering er der ligeledes gode erfaringer med at sætte fokus på metoder og aktiviteter, der styrker trykthed overgange, særligt til arbejdsmarkedet. Velovervejet matchning af kursist med virksomhed, grundigt forberedte praktikforløb, målrettet brancherelateret sprogundervisning, en fælles arbejdsbog for kursist, virksomhed og medarbejder samt en udvidet mentorordning har vist sig at være vigtige elementer i et udslusningsforløb, der skal være langtidsholdbart. Der sættes mest på virksomheder i lokalområdet og det personlige møde er i fokus fra første færd. Det betyder blandt andet, at medarbejderne stort set aldrig ringer til en

potentiel arbejds-/praktikplads. De møder uanmeldt op og forsøger at få en samtale med direktøren eller personalechefen. Her præsenteres den pågældende kursist og kursistens ressourcer, og fremskridt fremhæves.

Lykkes det at få virksomheden engageret, tilrettelægges samarbejdet om praktik- og ansættelsesforløbet nøje, og centret leverer den nødvendige støtte i form af en medarbejder, der fungerer som mentor. En kursist kom i praktik og fik senere ansættelse som stuepige på en kro.

”I starten gennemgik jeg arbejdet sammen med kursisten og læreren. Jeg udleverede arbejdsbeskrivelserne til læreren, og de blev oversat, så kursisten kunne forstå dem. Læreren deltog i selve arbejdet tre-fire gange, og tolken var også med nogle gange for at imødekomme det sproglige. Det var rigtig godt.” Oldfrue

Kursistens tryghed understøttes, ved at mentoren sikrer sig, at aftalerne er klare, at kursisten har forstået arbejdsopgaverne, ved at afstemme virksomhedens forventninger til kursistens indlæring, til opgaveløsningens omfang og tempo, ved at forebygge eller løse eventuelle misforståelser samt få indblik i kursistens behov for sproglige eller videnskabelige kompetencer. Derved gøres den sideløbende faglige indsats på centret i Herlev langt mere fokuseret og målrettet.

BOLIGETABLERING OG EFTERVÆRN

Brobygningens indsatsen i herberget handler i høj grad om at gøre skiftet fra herberg til egen bolig så overskueligt og håndterbart for beboeren som muligt. Medarbejderne i herberget har oplevet, at hjemløse med flygtningebaggrund har sværere ved at fastholde

egen bolig end etnisk danske beboere og ofte kommer tilbage til herberget efter få måneder. Det skyldes, at beboere med etnisk minoritetsbaggrund ikke har overblik over de muligheder, forpligtelser og systemer, der gør det muligt at fastholde en bolig, både i forhold til boligforeningen og kommunen.

Alle hjemløse har mulighed for at få tildelt en boligrådgiver, der kan støtte op om processen, men det er ikke muligt at få tilknyttet en boligrådgiver, inden det konkrete lejlighedstilbud foreligger, hvorefter der kun er 14 dage til udflytning. Det betyder, at beboere med etnisk minoritetsbaggrund ofte takker nej til tilbuddet, fordi det virker utrygt og svært at skulle relatere sig til en ny fagperson, som ikke kender til de udfordringer, som den enkelte kæmper med. Erfaringen viser, at hvis beboerne ikke får hjælpen fra starten, ses fraflytningen ofte som noget dårligt og uoverskueligt.

Medarbejderne har derfor afprøvet den mulighed, at de selv tager opgaven med at ”følge” beboerne ud i lejligheden, hvilket naturligvis er tids- og ressourcekrævende for herbergets personale, når normeringen ikke er gearret til at varetage denne funktion.

”Vi er det primære netværk for rigtig mange beboere samt deres bindeled til systemet. Rigtig mange falder igennem, og vores opgave bliver at samle op, samt gøre opmærksom på, at der er nogle huller i vores system, vi må forholde os til.” Pædagogisk medarbejder.

Erfaringerne med at følge beboerne ud i egen bolig er rigtig gode. Medarbejderen har et indgående kendskab til beboerens udfordringer og behov og kan yde konkret hjælp i den aktuelle situation, hvad enten det

handler om at få organiseret flytning, tilsluttet strøm, gas og vand, få information om boligkontoret, viceværten og varmemesteren, kopieret en nøgle, lære husreglerne at kende, betalt girokort eller tilmeldt betalingservice mv. Foregår overdragelsen uden tilstrækkelig forståelse for beboerens helbredsmæssige, videnskabelige eller sproglige begrænsninger, opstår der nemt barrierer, som for denne målgruppe er særligt svære at overvinde.

Herberget har taget initiativ til at etablere et udvidet samarbejde med boligrådgiverne i kommunen, fordi de ønsker at videregive erfaringerne og i fællesskab med boligrådgiverne udvikle en overgangsstøtte til beboerne, der forebygger tilbagefald hos målgruppen. Der kunne måske knyttes et par boligrådgivere til herbergets etniske minoriteter, som kunne komme med faste intervaller og informere beboerne om boligetablering. Derved kunne de lære beboerne at kende og være velkendte, den dag en beboer tildeles en bolig. Ligeså arbejder herberget på en idé om en form for efterværnscafé, hvor tidligere beboere har mulighed for at komme i herberget i en overgangsfase og få støtte, råd og hjælp fra en medarbejder, der kender dem, og som de har tillid til, samtidig med at deres gode erfaringer kan videregives til de næste, der skal flytte i egen bolig.

BROBYGNING KRÆVER TID

Projektets erfaringer viser, at medarbejderens rolle som brobygger, der kan sikre overgangen og skabe kontinuitet og tryghed for borgeren, der skal ud i egen bolig, i praktik eller måske starte i et andet socialt tilbud, er helt central. Opgaverne kunne varetages af en støtte- og kontaktperson (SKP), for opgaven er ofte mere omfattende end de kontaktpersonsopgaver,

der varetages af institutionernes egne medarbejdere. Men SKP-ordningen er begrænset og kan kun tildeles i nogle enkelte tilfælde. Derfor har det været nødvendigt for den enkelte institution at tænke brobygningsforløb i et langstrakt perspektiv, at inddrage relevante samarbejdspartnere så tidligt som muligt og gerne før, et konkret behov eller situation er opstået, samt at udvikle aktiviteter og metoder, der forebygger tilbagefald og flere nederlag for kursisten. Når det lykkes, er der muligvis både tid, energi og penge at spare, hvis et samfundsøkonomisk regnskab skal gøres op i et langsigtet perspektiv.

BARRIERER FOR FASTHOLDELSE

”Kommunen er den største faldgrube. På den ene side vil de gerne det hele og tilbyder at betale for støtte og fleksjob etc. Men lige pludselig står man helt alene, når et forløb slutter. Det betyder, at det nu er mig, der skal ringe til alle mulige forskellige sagsbehandlere oppe i kommunen for at finde ud af, om kursisten kan få støtte, og for at løse nogle af de problemer, som hun oplever. Det har jeg ikke tid til, og jeg har ikke lyst til det, for jeg kender ikke lovgivningen eller systemerne, og jeg vil hellere bruge min tid på at hjælpe kursisten i arbejdet. Tidligere var det jo aktivitetscentret, der havde kontakten.” Oldfrue

TVÆRFAGLIGT SAMARBEJDE

”I starten mødte jeg beboere med etnisk minoritetsbaggrund i natcaféen, som sagde ”Gi mig noget vand”, hvilket jeg ikke syntes var særlig høfligt, og som jeg blev en smule provokeret af. Sproglæreren forklarede mig noget om beboernes sproglige udfordringer, og at det måske var den eneste form, de havde lært for at bede om noget, at det ikke nødvendigvis handlede om at være uhøflig eller provokerende. Jeg synes, jeg er blevet meget klogere.” Pædagogisk medarbejder

Det har været en grundlæggende antagelse i udviklingsprojektet, at en tværfaglig indsats i det rehabiliterende arbejde med psykisk syge og traumatiserede flygtninge og indvandrere er nødvendig. Projektet har gode erfaringer med at inkludere sprogundervisere og specialundervisere som supplement til de faggrupper, der normalt arbejder i socialpsykiatrien og på andre institutioner for psykisk syge og udsatte borgere, nemlig de socialfaglige, pædagogiske og sundhedsfaglige medarbejdere. Ligeså har det været frugtbart for sproglærere at samarbejde med kolleger, der er vant til at arbejde med forskellige former for sindslidelse og sårbarhed.

INDSIGT I ANDRES OPGAVER

Introduktionen af undervisning i institutioner, der ikke normalt tilbyder undervisning, har betydet, at det blev synligt, hvordan både kursister, undervisere og andre faggrupper har forskellige opfattelser af, hvad undervisning er. Langt de fleste trækker på erfaringer fra egen skolegang og uddannelse, hvor undervisning er foregået i bestemte lokaler, i strukturerede forløb og med et konkret fagligt indhold, der skulle læres.

Langt de fleste kursister har svært ved at indgå i timelange sessioner, der kræver stillesiddende koncentration og en hukommelse, der fungerer optimalt. Det betyder, at underviserens rolle somme tider har været,

at tilføje andre aktiviteter et sprogligt element. Eksempelvis mens der laves fysiske øvelser, mens en praktisk opgave løses, mens kursisterne er på tur ud i lokalsamfundet, mens der leges eller spilles spil. Herberget har valgt at omdøbe sprogundervisning til sprogstøtte for at undgå misforståelser. Ikke desto mindre har andre faggrupper stor glæde af at samarbejde med sproglæreren i konkrete aktiviteter.

”Jeg har fundet ud af, hvor svært det egentlig er for kursisterne at lære. Og jeg har fundet ud af, at danskundervisning er så mange forskellige ting. Det er andet og mere end traditionel tavleundervisning. En af de konkrete sproglige udfordringer, som jeg har fået indsigt i, er det, som sproglæreren kalder tempus – dvs. kursisternes forståelse af førnutid og førfremtid og hvor vigtigt det er.” Afspændingspædagog

Omvendt har det været lige så vigtigt for sproglæreren at få adgang til og indsigt i de andre medarbejders opgaver og faglige viden, for det ligger ikke i en sproglærers uddannelse at beskæftige sig med traumer, sindslidelser eller psykosocialt arbejde.

”Jeg oplever, at fysioterapeuten har nogle interessante traumefaglige perspektiver og metoder, hun arbejder med. Hun kan eksempelvis sige til en kursist: Gå udenom

svimmelheden, hvis hun ser at kursisten er på vej ind og ligge på sofaen og så i stedet foreslå kursisten at gå en tur. Det virker rigtig godt på kursisterne. Jeg kunne godt tænke mig at lære mere om hendes tilgang.” Sproglærer

En af de bedste måder at få indsigt i andres fagområder er at være flere om opgaveløsningen.

”Som sproglærer har jeg oplevet, hvor godt det har været at samarbejde med fagpersoner, der har stor erfaring med psykisk sårbare mennesker. De har haft erfaring og pondus til at sige – nu stopper vi for i dag, kursisterne kan ikke mere. Det har betydet, at jeg har justeret mine forventninger til kursisternes formåen, hvilket var nødvendigt, hvis det skulle lykkes at nå kursisterne og ikke bare køre på, når de ikke magtede mere.” Sproglærer

HVAD ER PROGRAMTEORI?

Programteori kaldes nogle gange også for forandringsteori, men man skal ikke lade sig slå ud af ordet ”teori”, for der er ikke tale om en stor forkromet samfundsteori, men i stedet om faglige og hverdagsbaserede antagelser om, hvilke indsatser der giver gode resultater. Ofte er der tale om tavs viden, som det kan være vanskeligt at sætte ord på, men det er en rigtig god tværfaglig øvelse i fællesskab at synliggøre alle medarbejdernes antagelse om, hvilke aktiviteter og indsatser der fører til hvilke forandringer hos kursisten. Bagest i hæftet ses en individuel programteori for en kursist på herberget.

FÆLLES REDSKABER GIVER OVERBLIK

En anden vigtig metode, som projektet har fået gode erfaringer med, er brugen af programteori som et fælles tværfagligt redskab – både i tilrettelæggelsen af overordnede indsatser og aktiviteter, samt til brug for individuelle kursistplaner.

Der har været arbejdet med programteorien på den måde, at hvert projekt har beskrevet de indsatser og aktiviteter, de ønskede at udvikle i projektperioden. De har haft en overordnet ramme, som har dikteret overskrifterne på indsatser (kaldet komponenter) for målgruppen. De seks overskrifter var:

- Sprogundervisning
- Psykosocial støtte
- Netværksdannelse
- Brugerinddragelse
- Brobygning til uddannelse og arbejdsmarked
- Egen oplevelse af øget integration.

Under hver indsats har projekterne haft frihed til at beskrive de konkrete aktiviteter, som de ville udvikle og afprøve for målgruppen, samt opstille kortsigtede og langsigtede mål for aktiviteterne. Undervejs har projekterne reflekteret over, hvorvidt det er lykkedes at gennemføre aktiviteterne, og om de opstillede mål er nået. Hvis ikke målene var opnået, var det så fordi aktiviteterne ikke var gennemført? Eller var det, fordi aktiviteterne ledte til nogle andre resultater end dem, der var opstillede? I de overordnede programteorier er der undervejs blevet beskrevet flere komponenter, herunder relationsarbejde, arbejdsprøvning samt motion, sundhed og helbred.

Programteorien er en god ramme for fælles udvikling og refleksion og har skabt synlige muligheder for tværfagligt samarbejde. Derudover har en fælles programteori vist sig at være et godt redskab til nye medarbejdere, der skal introduceres til arbejdet i den konkrete institution.

Den individuelle programteori har taget udgangspunkt i den overordnede programteori, men har været tilpasset den enkelte kursist. Nogle steder noterer medarbejderne løbende deres observationer af kursisternes frem- eller tilbagegang, og andre steder sætter de sig sammen en gang om måneden og noterer i fællesskab, hvorefter der justeres i aktiviteter og mål.

Se et konkret eksempel på en individuel programteori bagest i hæftet.

TVÆRFAGLIGT SAMARBEJDE SKAL VEDLIGEHOLDES

Det tværfaglige samarbejde kan også styrkes gennem nedsættelsen af en arbejdsgruppe, der løbende mødes og diskuterer udfordringer og indsatser for målgruppen. I herberget er der meget gode erfaringer med at invitere kolleger, der ikke var direkte involverede i projektaktiviteterne til månedlige møder. Møderne dannede ramme om fælles opkvalificering gennem oplægsholdere, fælles videns- og erfaringsudveksling om konkrete beboere, samt forslag til nye idéer og perspektiver på arbejdet.

”Gennem arbejdsgruppen har jeg fået viden om Somalia, om khatmisbrug, om PTSD og meget mere. Det har været meget interessant og relevant for mit arbejde med beboerne. Derudover har jeg fået et rum for sparring med mine kolleger og derigennem oplevet større forståelse fra kollegerne i forhold til mine opgaver og

mine måder at tackle dem på.” Pædagogisk medarbejder i arbejdsgruppen.

Frivillighed var et afgørende element, da arbejdsgruppen skulle etableres. At arbejde udviklingsorienteret kræver lyst, mod og engagement, og alle parter skal kunne se nytten af det tværfaglige samarbejde. Håbet har været, at gejsten ved udviklingsarbejdet smitter, så alle medarbejdere med tiden får lyst til at medvirke.

LEDELSESMÆSSIG BEVÅGENHED

Tværfagligt samarbejde kræver ikke blot god vilje, men også ansvar og ledelse, som ikke kun udmøntes i institutionens faglige værdigrundlag og visioner, men også i konkrete aftaler om den tid, der skal bruges på samarbejdet, hvilken form det skal have, hvor ofte man skal mødes, hvordan medarbejdernes fælles kompetenceudvikling sikres, hvornår og hvordan der arbejdes med udvikling og forankring etc. Ledelsesmæssig anerkendelse, opbakning og prioritering er helt afgørende for, om samarbejdet lykkes.

LÆS MERE HER:

Tove Rasmussen; Fra modspil til medspil – Idéer til

styrkelse af det tværfaglige samarbejde i integrationsindsatsen for voksne flygtninge og indvandrere.

Forlaget CVU København & Nordsjælland, 2007.

Knud Ramian har oprettet en blog, hvor han løbende beskriver arbejdet med programteori i socialpsykiatrien: <http://knudramian.pbworks.com/Programteori>

Morten Ejernæs; Faglighed og tværfaglighed - vilkårene for samarbejdet mellem pædagoger, sundhedsplejersker, lærere og socialrådgivere, Akademisk Forlag, 2004.

DILEMMAER I ARBEJDET MED ETNISKE MINORITETER

Med kommunalreformens ikrafttrædelse den 1. januar 2007 fik kommunerne et langt mere entydigt ansvar for borgere med sindslidelser. Hele den sociale og den psykosociale indsats skulle placeres i kommunerne, specialundervisningen overgik fra amterne til kommunerne, samtidig med at etniske minoriteters integration via sprogundervisning og en tidlig arbejdsmarkedsrettet indsats allerede var et kommunalt ansvar. De systemiske udfordringer bestod i at få indsatserne og lovgivningerne til at hænge sammen og ikke spænde ben for hinanden.

EN INTEGRERET DEL AF LOKALSAMFUNDET?

Gruppen af etniske minoriteter betragtes ofte som en ekstra opgave/udfordring, som kræver særlige tiltag i stedet for at tænke denne gruppe ind som en naturlig del af en samlet borgergruppe i lokalområdet, der har forskellige behov og forudsætninger, men som alle behøver et relevant tilbud. Der kan ligge udtalte forventninger om, at etniske minoriteter skal tilpasse sig socialpsykiatriens tilbud, snarere end at minoritets- og majoritetsgruppen i det pågældende tilbud gensidigt tilpasser sig hinanden. Det kan også være forventninger til et bestemt sprogligt niveau, der kan ekskludere denne gruppe fra tilbuddet. Eller der kan herske en overbevisning om, at etniske minoriteter får mest ud af et tilbud, der udelukkende henvender sig til gruppen af etniske minoriteter.

En gensidig tilpasning kan indebære en ændring af traditioner og kulturer i den enkelte institution, således at også minoriteternes behov og forudsætninger kan imødekommes. Det kan også betyde samarbejde med andre faggrupper end sædvanligt, ansættelse af kulturelle medarbejdere og opkvalificering af hele personalets interkulturelle kompetencer.

Der kan være vigtige erfaringer at hente og metoder at udvikle fra tilbud, der udelukkende henvender sig til etniske minoriteter. Eksempelvis har det socialpsykiatriske værested Muhabet på Vesterbro som et af ganske få steder på fornemmeste vis formået at etablere et tilbud, hvor etniske minoriteter kommer af egen vilje og lyst. Men vælges denne model systematisk, vil man på sigt operere med paralleltilbud, der ikke fremmer den generelle integration og inklusion af alle borgere i samfundet.

Så længe de etniske minoriteter betragtes som en særlig opgave eller udfordring og ikke som en integreret del af en samlet borgergruppe, er det ofte også denne opgave/udfordring, som en institution, der føler sig presset økonomisk eller medarbejdermæssigt, ikke magter at løfte, men skubber fra sig og henviser til andre måske mere etnisk orienterede tilbud – eller i værste fald til ingenting. Der synes at være behov for nogle lokale strategier og visioner samt rammer og organisering, der muliggør udvikling af dette felt. Og det er kommunernes ansvar at udvikle tilbud, som kan rumme alle sindslidende borgere.

HVORFOR FÅR KURSISTERNE IKKE ET RELEVANT TILBUD?

Udviklingsprojektet har vist, at de borgere, som har deltaget i lokalprojekterne, for manges vedkommende burde være at finde i et andet regi. Hvordan kan det være, at traumatiserede flygtninge udgør så stor en del af de hjemløse beboere på herberget? Hvorfor har de ikke fået et relevant tilbud, der gjorde det muligt at forebygge denne situation? Endvidere kæmper herberget med at få traumatiserede beboere henvist til rehabilitering, men langt de fleste rehabiliteringscentre

modtager ikke borgere med et misbrug. Det betyder, at hjemløse somaliske flygtninge med khatmisbrug ikke kan komme i behandling for deres traumer.

I Biffen kommer kvinder, som har været på kontanthjælp i rigtigt mange år. De har typisk ikke deltaget i nogen målrettede aktiviteter eller relevante behandlingstilbud, men har gået hjemme uden tilbud. Mange er nu så fysisk og psykisk dårlige, at de burde tilbydes behandling, men de er henvist til arbejdsmarkedsafklaring i Biffen. Stedet har oplevet, at når de henviser til det etablerede system, bliver deres kursister afvist med den begrundelse, at de ikke passer ind i tilbuddet eller er for dårlige til at profitere af tilbuddet – eksempelvis kommunens tilbud om smertehåndtering.

Centret i Herlev har i løbet af projektperioden fået flere og flere henvisninger til korte erhvervsafklarende forløb, hvor der ikke er tid til en opkvalificerende og rehabiliterende indsats pga. de korte tidsfrister. Dette afspejler de seneste års tiltagende fokus på arbejdsmarkedstilknytning som løsningen på sociale problemer også over for de svageste grupper. Dertil kommer mere og mere lovgivning, der handler om tvang og økonomiske incitamenter som løsning på sociale problemer.

UDFORDRINGER FOR MEDARBEJDERNE

Som medarbejder kan det føles som et indre dilemma og frustration, at man kan opleve en modsætning mellem, hvad ens faglighed fortæller er den rigtige og nødvendige indsats, og hvilke rammer og vilkår for arbejdet som lovgivning og politik dikterer. Deri ligger en begrænsning i råderum for den enkelte fagperson, og det at kunne navigere i og rumme dette dilemma er en nødvendig kompetence. Mange oplever det som en

evig udfordring at kæmpe for den faglige indsats uden at blive desillusioneret eller miste gejsten i arbejdet, fordi man rammer mod et firkantet system.

SAMFUNDSMÆSSIGE UDFORDRINGER FOR ETNISKE MINORITETER

For målgruppen af etniske minoriteter med psykiske lidelser eller traumer synes udfordringerne at være af en særlig karakter. I forhold til etniske danskere gennemgår langt færre en systematisk lægelig udredning, hvilket betyder, at mange ikke får stillet en egentlig diagnose og dermed heller ikke opnår de rettigheder, der ofte er forbundet med en diagnose. Samtidig viser en rapport fra LG Insight (2009), at såfremt der foretages en systematisk udredning og efterfølgende igangsættes en målrettet indsats, kan traumatiserede flygtninge foruden en styrket sundhedstilstand også opnå en højere erhvervsfrekvens, end hvis en indsats igangsættes uden en forudgående udredning.

Langt flere etniske minoriteter er på nedsatte ydelser og starthjælp end etniske danske medborgere. Nogle er endda særlig hårdt ramt, fordi de ikke kan få tildelt førtidspension, selvom de opfylder de helbredsmaessige kriterier, eksempelvis fordi de har en midlertidig humanitær opholdstilladelse. Det betyder, at hvor etniske danske borgere får tilbud om en social eller psykosocial indsats, skal etniske minoriteter ofte imødegå krav om deltagelse i arbejdsmarkedsrettede indsatser, selv om de ikke nægter det.

Foruden den trængthed, der knytter sig til et liv på starthjælp, så er der økonomiske sanktioner forbundet med manglende deltagelse i aktiverings- og afklaringsforløb. Det betyder, at flere oplever en langt større

grad af fattigdom, hvilket også omfatter familie og børn. Dertil viser SFI's seneste opgørelser, at etniske minoriteter er overrepræsenterede i hjemløsestatistikker, hvilket peger på, at de har større risiko for at falde igennem det sociale sikkerhedsnet end deres etnisk danske medborgere.

Det er i forvejen sårbart for børn og unge at vokse op i familier med sindslidelse. Man ved fra forskning i flygtninge med traumer, at traumer kan nedsætte forældreevnen, og at symptomerne nemt overføres til både ægtefælle og børn, der sideløbende har udfordringen med at integrere sig som minoritet i skole og samfund.

For en målgruppe, der i forvejen er sårbar, synes etniske minoriteter at befinde sig i et større systemisk krydspres end deres etnisk danske medborgere. Begrænsede dansk kundskaber og kendskab til eller indsigt i de forståelser, der ligger til grund for rettigheder og forpligtelser i et velfærdssamfund, gør det ekstra svært for mange at gennemskue systemlogikken og handle i overensstemmelse med egne interesser og behov. Målet om aktivt medborgerskab for flygtninge og indvandrere forudsætter empowerment. Der synes at herske nogle systemiske udfordringer i forhold til, hvordan dette mål bedst kan imødekommes, og det kræver bevågenhed fra lokale såvel som nationale politikere og beslutningstagere.

LÆS MERE HER:

LG Insight rapport; Helbred og Integration: Erfaringer og anbefalinger fra 10 kommuner med indsatser for flygtninge/indvandrere med sygdomsoplevelser, Integrationsministeriet, 2009.

http://www.lg-insight.dk/f/fl/Helbred_Integration_LG-Insight-marts09.pdf

Lars Benjaminsen m.fl.; Hjemløshed i Danmark 2007, SFI, 2007.

<http://www.sfi.dk/Default.aspx?ID=4681&Action=1&Newslid=51¤tPage=4>

Mette Blauenfeldt m.fl.; Flygtninge på starthjælp, CASA, 2006.

http://www.casa-analyse.dk/files/pdf/Flygtninge_paa_starthjaelp.pdf

Sisi Buch; Den hemmelige lidelse, masterafhandling fra Syddansk universitet, 2007.

http://www.socialpsykiatri.dk/assets/files/Den_hemmelige_lidelse.pdf

UDDRAG FRA EN INDIVIDUEL PROGRAMTEORI FOR EN SOMALISK KURSIST/BEBØER PÅ HERBERGET

KOMPONENT	AKTIVITET	KORTSIGTEDE RESULTATER	OBSERVATIONER/ OPNÅEDE MÅL	LANGSIGTEDE RESULTATER
- Undervisning i dansk og samskudsforståelse	<ul style="list-style-type: none"> - Eneundervisning - Temaer: <ul style="list-style-type: none"> - Pension/job (regler for, hvor meget man må arbejde, når man modtager pension mv.) - Misbrug (alkohol og khat) - Traumer - Sundhed 	<ul style="list-style-type: none"> - Deltagelse - Større motivation - Fast holdepunkt i hverdagen 	<ul style="list-style-type: none"> - Vil meget gerne gå til undervisning, men misbruget tager nogle gange over - Læser og skriver på sit modersmål - Taler godt engelsk - Kommer selv med forslag til temaer - Skal hentes - Er "på", når han kommer til undervisning 	<ul style="list-style-type: none"> - Bedre dansk kundskaber - Få indsigt i egne muligheder - Større forståelse for kultur og samfund - Styrket selvværd
- Psykosocial støtte	<ul style="list-style-type: none"> - Hjælp til at overholde aftaler og kunne aflyse ved sygdom - Hjælp til at overholde husets regler (især gæsteregler samt oprydning på fællesområderne) - Hjælp til oprydning og rengøring på eget værelse 	<ul style="list-style-type: none"> - Deltagelse - Styrket ansvarfølelse 	<ul style="list-style-type: none"> - Positiv tilbagemelding fra de andre beboere om, at han er blevet bedre til at rydde op - Mindre grænsesøgende - Meldt sig til at ordne fællesrummet - sammen med en af de danske beboere - Perioder med voldsomt misbrug, hvor det ikke er muligt at holde aftaler 	<ul style="list-style-type: none"> - Føle ansvar og kunne handle - Styrket selvværd - Øgede psykosociale mestringskompetencer

KOMPONENT	AKTIVITET	KORTSIGTEDE RESULTATER	OBSERVATIONER/ OPNÅEDE MÅL	LANGSIGTEDE RESULTATER
- Netværk/samvær	<ul style="list-style-type: none"> - Fælles spising - Fælles udflugter - Åben Café - Motion - Somali-møder 	<ul style="list-style-type: none"> - Deltagelse - Motivation - Identifikation af muligt netværk 	<ul style="list-style-type: none"> - Deltager gerne i ture ud af huset - Laver aktiviteter med de danske beboere - Meldte sig og lavede mad til 30 personer, tog ansvaret på sig og virkede efterfølgende glad for den positive opmærksomhed (er siden begyndt at lave mad hver dag i somaliklubben på Nørrebro) - God kontakt til de andre - Dagligt til afspænding tre gange 	<ul style="list-style-type: none"> - Få nye venskaber - Styrket selvopfattelse - Positiv spejling - Styrket sociale færdigheder - Indflydelse

**DANSK
FLYGTNINGE
HJÆLP**

UCC

Professionshøjskolen UCC